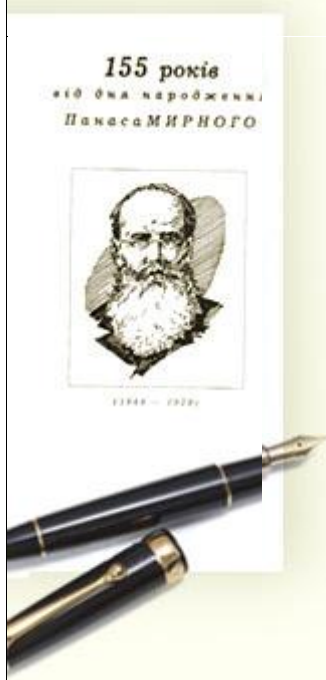

У світі цікавої лексикології та фразеології (ігрові вправи з творчим завданням для учнів 5-6 класів)

- **Валентина Гонтар**, старший учитель
ЗОШ № 11 м. Бердянська Запорізької
області

АВТОРИ

АРХІВ

**Передплатний індекс:
2241**

Любов до рідної мови, прагнення знати її якнайкраще залежить від того, який методичний матеріал буде використано під час вивчення тієї чи іншої теми. Різноманітні дидактичні ігри з творчим завданням поживляють урок, викликають зацікавлення в учнів, збагачують їхній словниковий запас, розвивають мовлення, логічне мислення та уяву.

Вивчаючи лексикологію та фразеологію, використовую у своїй роботі такий дидактичний матеріал:

1. Гра «Лото синонімів і антонімів».

У чому ж полягає суть цієї гри? Готую перший вид різнокольорових картонок для накривання слів — антонімів, інший — синонімів. Аркуш паперу (альбомний листок) розкреслюю на 30 клітинок, у які вписую антоніми й синоніми. У кожній картці записано від 4 до 6 пар антонімів і синонімів. У вчителя окремий список записаних слів. (Див. табл. 1)

Картка № 1 (для вчителя)

1. Ввічливий — гречний, люб'язний, чемний; *нечемний, грубий, невихований.*
2. Гарний — красивий, чудовий, прекрасний; *поганий, потворний, огидний, препоганий.*
3. Важливий — значний, істотний; *дріб'язковий, малозначний, нікчемний.*
4. Добрий — хороший, душевний; *злий, лихий, недобрий, злющий, жорстокий.*

На дошці записую слово, до якого учні спочатку добирають синонімічний ряд, а потім слово з протилежним значенням і до нього теж низку синонімів.

Антонімічні пари й синоніми до них учні накривають картонками відповідної форми (квадрати, ромби, трикутники і т. д.) та кольору. А також записують слова в зошити.

До кожної картки додаю творче завдання за рівнями:

Початковий. У словах першого ряду поставте наголос, позначте всі можливі переноси, складіть із ними словосполучення.

Середній. Над словами першого ряду та другого вкажіть частини мови, складіть якомога більше словосполучень, деякі з них введіть у речення.

Достатній. До трьох слів першого ряду доберіть і запишіть прислів'я та приказки.

Високий. Використовуючи синоніми й антоніми з картки, напишіть твір-мініатюру на тему: «Зустріч Добра і Зла на казковій дорозі».

2. Гра «Знайди «зайве» слово» 1. *Говорить, розмовляє, регоче, базікає, мимрить, гомонить.* 2. *Цікавий, інтересний, допитливий, непохитний.* Дорога, шлях, путь, траса, шосе, діброва. 4. *Славнозвісний, знаменитий, бундючний, відомий, видатний.* Безмірний, гарний, прекрасний, хороший, красивий, чудовий, чарівний. 6. *Небосхил, небозвід, горизонт, пуща, крайнебо.* 7. *Зарозумілий, гордовитий, пихатий, гонористий, тихий, бундючний, високодумний.* Гарно, чудесно, марно, прекрасно, добре. Завдання творчого характеру

Початковий. Уявіть, що ви познайомилися з однолітком із далекого зарубіжжя.

Укладіть словничок із найнеобхідніших слів, які в першу чергу потрібно знати вашому новому другові.

Середній. Складіть і запишіть речення з однією групою синонімів.

Достатній. Напишіть монолог на тему «Синонімічне багатство української мови».

Доведіть думку, що синоніми допомагають уникнути повторення однакових чи спільнокореневих слів.

Високий. Побудуйте діалог, який би розкривав значення прислів'я «Слово до слова зложиться мова».

3. Ігрове завдання «Набери на комп'ютері»

Учням роздаю конверти, у яких на окремих аркушах написані літери однакової величини. Із поданих літер скласти слова-антоніми.

Жвавий-повільний, більше-менше, веселий-сумний, весна-осінь, вечірній-ранковий, густий-рідкий, добрий-злий, корисний-шкідливий, людяність-бездушність.

Творча робота. Як ви розумієте таку народну мудрість: «Тому, хто посадить дерево, подякують і онуки, а того, хто знищить, проклянуть і діти»?

Табл. 1

Ввічливий	Невихований	Гарний	Люб'язний	1
Потворний	Дріб'язковий	Злий	Хороший	
Душевний	Гречний	Жорстокий	Поганий	
Малозначний	Чудовий	Огидний	Значний	
Грубий	Злобливий	Шкчемний	Чемний	

Початковий. Скласти декілька речень із словами-антонімами, розкриваючи ситуацію.

Середній. Складіть і запишіть монолог берізки, яка самотньо росте серед безлічі пеньків, колишніх дерев.

Достатній. Складіть і розіграйте діалог між батьком і сином, які зібралися посадити молоді деревця.

Високий. Напишіть твір-роздум «Дерево — унікальне творіння природи».

4. Кросворд «Сховане слово»

Доберіть до кожного слова антонім і дізнаєтесь, яке слово сховане. Підказка: усі слова-антоніми повинні починатися однаковою літерою.

1. Конкретний.
2. Мирний.
3. Неохайний.
4. Відносний.
5. Пасивний.
6. Синтетичний.
7. Неологізм.
8. Симпатичний.

(Відповідь: 1. Абстрактний. 2. Агресивний. 3. Акуратний. 4. Абсолютний. 5. Активний. 6. Аналітичний. 7. Архаїзм. 8. Антипатичний.)

Творче завдання

Початковий. Складіть чотири речення з антонімами, підкресліть граматичні основи.

Середній. Складіть і запишіть полілог «Чи можна обійтися без антонімів?»

Достатній. Уявіть себе поетом. Складіть одну — дві строфи, використовуючи окремі слова-антоніми.

Високий. Напишіть твір-казку «Зустріч із царицею Лексикологією».

5. Гра «Склади та поясни фразеологізми».

Учням роздаю по одному конверту, у якому на окремих аркушах записані слова українською та російською мовами. Із цих слів потрібно скласти й записати фразеологізми українською мовою, дібрати до них російські відповідники. Записати в зошити й пояснити лексичне значення цих фразеологізмів, а також дібрати синоніми.

Зразки фразеологізмів 1. *Ні в тин, ні в ворота.* — *Ни к селу, ни к городу.* (Невдало). 2. *Очі на мокрому місці.* — *Глаза на мокром месте.* (Тонкосльозий). *Серед села дороги не знайти.* — *Заблудиться в трех соснах.* (Не розібратися в простому). 4. *Щоб рибу їсти, треба в воду лізти.* — *Без труда не вынешь рыбки из пруда.* (Докладати зусиль). *Як в око вліпив.* — *Не в бровь, а в глаз.* (Точно сказав). Творче завдання за рівнями Початковий. Над кожним словом складених фразеологізмів позначте наголос. З українським відповідником складіть речення та поясніть орфограми. **Середній.** Складені фразеологізми введіть у речення і підкресліть їх так, якими членами речення вони виступають.

Достатній. Поясніть значення виразу «голову закручувати». Складіть діалог, який би розкривав зміст цього фразеологізму.

Високий. Використовуючи фразеологізми, напишіть твір-перевтілення «Я — один із промінчиків людської доброти».

6. Гра-пошук «А де ж моя пара?»

Відшукайте потрібні слова до першої колонки, щоб утворилися фразеологізми.

Ахілесова	Точити
кліпати	носа
богатирський	голівонька
задирати	слід
робота	очима
брехні	сон
буйна	шлях
вигравати	кипить
гарячий	вік
життєвий	п'ята
золотий	час

Відповідь: ахілесова п'ята, кліпати очима, богатирський сон, задирати носа, робота кипить, брехні точити, буйна голівонька, вигравати час, гарячий слід, життєвий шлях, золотий вік.

Творча

робота

1. Із трьох стійкими сполученнями слів складіть речення, над кожним словом вкажіть частину мови.
2. Розкрийте в письмовій формі зміст приказки «Задер носа, що й кочергою не достанеш».
3. Пригадайте казку про півника та двох мишенят, на її основі складіть гумористичний полілог на тему: «Робить, як мерзле горить».
4. Уявіть себе режисером-постановником казки «Золотий вік». Доберіть акторів, опишіть вигляд сцени, складіть висловлювання персонажів.

7. Завдання «Є голова на плечах»

До поданих фразеологізмів доберіть із довідки усталені вирази з протилежним значенням, у дужках поясніть лексичне значення.

Зразок. Бити байдики (ледарювати) — гнути спину (працювати).

Тримати язик за зубами, пасти задніх, на всіх парах, душа в душу, без сьомої клепки в голові, язик без кісток, хвіст бубликом тримати, хоч віником мети.

Довідка. Як у воду опущений, мати голову на плечах, дерти горло, хоч відбавляй, води в рот набрав, бути в авангарді, як сонна муха, як кішка із собакою.

Творча

робота

1. Складіть речення з усталеними виразами: бити байдики — гнути спину. Підкресліть у ньому головні та другорядні члени речення.
2. Складіть гумореску «Моя подруга вміє тримати язик за зубами».
3. Створіть невелику кінострічку «Представники моєї родини живуть душа в душу».
4. Напишіть твір-роздум «Легко тому живеться, хто має голову на плечах».

8. Пошукова робота «Знайди потрібні вислови»

Серед поданих фразеологізмів виписати лише ті вирази, щоб, підкресливши в першому слові другу від початку букву, склався початок прислів'я «...будь людиною». Одна ластівка — то ще не весна; безодня премудрості; бачить око, та зуб не йме;гнути в три погібелі; вибиватися в люди; класти зуби на полицю; бачити на власні очі; сильний духом; оженили мене не спитавши; людина великої душі; під гарячу руку попадати; змінити гнів на милість; сміх крізь сльози; тьма-тьмуца; друге дихання. (Змінити гнів на милість; безодня премудрості; оженили мене не спитавши; вибиватися в люди; класти зуби на полицю; людина великої душі; одна ластівка — то ще не весна; тьма-тьмуца; сміх крізь сльози; сильний духом. Межи людьми — будь людиною.)

Творче

завдання

Напишіть твір-мініатюру, розкривши зміст прислів'я.

9. Завдання «Згрупуй фразеологізми — синоніми»

Брати близько до серця; птах високого польоту; битися як риба об лід; дати жару; жити розкошуючи; порожня голова; був кінь, та з'їздився; важливий птах; давати по шапці; дурнів не сіють, не орють, а вони самі родяться; узяти за душу; де тонко, там ще й рветься; жити, лихо покотивши; без сьомої клепки в голові; завдати бані; жити не по кишені; давати прикурити; набитий дурень; брати за живе; велика цяця; доконала гнідка дорога нелегка; всипати гарячих; полатати боки. (1 ряд. Брати близько до серця; узяти за душу; брати за живе. 2 ряд. Важливий птах; велика цяця; птах високого польоту. 3 ряд. Битися як риба об лід; був кінь, та з'їздився; доконала гнідка дорога нелегка; де тонко, там ще й рветься. 4 ряд. Дати жару; давати по шапці; завдати бані; давати прикурити; всипати гарячих; полатати боки. 5 ряд. Жити розкошуючи; жити не по кишені; жити, лихо покотивши, бряд. Порожня голова; набитий дурень; дурнів не сіють, не орють, а вони самі родяться; без сьомої клепки в голові.)

Творча робота. Напишіть гумористичний міні-твір, використовуючи фразеологізми-синоніми одного ряду (на вибір).

10. Гра «Будь уважним і кмітливим»

На картках записано початок фразеологізмів, учням потрібно дописати їх, а також розподілити за тематичними групами.

1. Не терши, не м'явши, не...(їсти калача).
2. Без труда ...(нема плода).
3. Гора з горою не сходиться, а ...(людина з людиною зійдеться).
4. Працювати не розгинаючи ...(спини).
5. Groшей мало — не біда, як ...(є друзів череда).
6. Щоб рибу їсти, треба ...(в воду лізти).
7. Не краса красить, а ...(розум).
8. Близько лікоть, та ...(не вкусиш).
9. Діло майстра ...(величає).
10. Не май сто кіп у полі, май ...(друзів доволі).
11. Наука в ліс не веде, а з ...(лісу виводить).
12. Печені голуби не ...(летять до губи).
13. Хто знання має, той і ...(мур ламає).

14. Без роботи день ...(роком стає).
15. Над друга старого нема...(в світі нікого).

Творче

завдання

1. Уявіть себе журналістом. Напишіть статтю до шкільної газети, використовуючи окремі прислів'я та приказки.
2. Уявіть, що ви художник. До однієї з тематичних груп створіть серію ілюстрацій.

© Валентина ГОНТАР, 2004